

Sosiaalinen raportti 4/2024

Ikääntyneiden palvelut Satakunnassa

Tarkastelussa erityisen tuen tarpeessa olevat ikääntyneet, ikääntyneiden omaishoitajien tilanne sekä ikääntyneiden palveluiden saatavuus ja saavutettavuus

Sisällysluettelo:

Erityisen tuen tarpeessa olevat ikääntyneet ja heidän palvelunsa	2
Erityisen tuen tarve ja sosiaalihuoltolaki	2
Erityisen tuen tarpeessa oleva ikääntynyt Satakunnassa	3
Erityisen tuen tarpeessa olevien tukeminen.....	5
Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeessa olevien tarpeisiin vastaamassa.....	6
Erityistä tukea tarvitsevien ikääntyneiden palvelut tulevaisuudessa.....	6
Omaishoitajien asema ja jaksaminen	7
Omaishoitajat Satakunnassa	8
Omaishoitajien palvelut tulevaisuudessa	9
Ikääntyneiden palveluiden saatavuus ja saavutettavuus	11
Digipalvelut ikääntyneiden palveluissa Suomessa ja Satakunnassa.....	11
Satakuntalaisten ikääntyneiden palveluiden saatavuus ja saavutettavuus.....	12
Ikääntyneiden palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden tulevaisuus.....	14
Lähdeluettelo	16

Tämä raportti piirtää kuvaa satakuntalaisten ikääntyneiden ihmisten tilanteista, tarpeista ja palveluista. Raportin taustalla on sosiaalisen raportoinnin kautta saatu tieto, asiantuntijahaastatteluihin sekä tutkijoiden pitämiin katsauksiin perustuvaa tietoa, saatavilla olevaa tilastotietoa, ikääntyneiden palveluista tehtyjä alueellisia selvityksiä sekä ammattilaisten useassa eri tilaisuudessa yhdessä työstämiä näkemyksiä ja ideoita. Raportin on koonnut Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen kehityspäällikkö Minka Leino-Holm.

Erityisen tuen tarpeessa olevat ikääntyneet ja heidän palvelunsa

Sosiaalisissa raporteissa ja keskusteluissa on tullut vuosina 2021-2024 esiin, että ikääntyneiltä, jotka tarvitse erityistä tukea, puuttuu heidän tarvitsemaansa tukea. Sosiaalialan osaamista on perinteisesti ikääntyneiden palveluissa ollut vain vähän, vaikka ikääntyneiden palvelut, kuten kotihoito tai palveluasuminen, ovat pitkälti sosiaalihuollon palveluja.

Ikääntyneiden palveluja ohjaa ja määrittelee useampi eri laki, joista vahvimman aseman on saavuttanut laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista eli niin kutsuttu vanhustalvelulaki. Vanhustalvelulain ollessa sosiaalihuoltolakia muutaman vuoden vanhempi, se on selvästi ankkuroitunut jälkeensä tullutta lainsäädäntöä vahvemmin ikääntyneiden talveluiden perustaksi. Tämä haastaa, kun puhutaan esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaisesti erityisen tuen tarpeessa olevista ikääntyneistä tai sosiaalihuoltolain mukaisista, myös ikääntyneille kuuluvista, talveluista.

Erityisen tuen tarve ja sosiaalihuoltolaki

Erityisen tuen tarpeessa oleminen on sosiaalihuoltolain mukainen käsite, josta säädetään lain 3 §:ssä. Iäkkäiden kohdalla määritelmään liittyy olennaisesti myös nk. Vanhustalvelulain 3 §.

Sosiaalihuoltolaki 3 §: Erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä ja asiakkaalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteen ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään siten kuin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista annetun lain (980/2012), jäljempänä vanhustalvelulaki, 3 §:ssä säädetään.

Vanhustalvelulaki 3 §: Iäkkäällä henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta.

Kuva 1: Sosiaalihuoltolaki 3 § ja Vanhustalvelulaki 3 §

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa kerrotaan, että erityisen tuen tarpeeseen liittyvillä säännöksillä on tarkoitus turvata se, että kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat henkilöt saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Oppaan mukaan säännökset on tarkoitettu sovellettaviksi tilanteissa, joissa henkilö ei itse kykene hakemaan tarvitsemaansa apua tai henkilön avun saaminen on vaarassa

estyä sen vuoksi, ettei hän kykene riittävässä määrin vastaanottamaan tai antamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa.” (SHL soveltamisopas, 2017, 26.)

lääkäiden osalta lääkäiden lainsäädännön rajaukset koskien erityisen tuen tarvetta ovat tulkinnanvaraisia ja pulmallisia. Mainintaa siitä, ettei erityisen tuen tarve liity korkeaan ikään sekä viittausta nk. vanhuspalvelulakiin (980/2012) on tulkittu Satakunnassakin kirjavasti. Tämä kahden lain jopa ristiriitaiset viestit ovat pahimmillaan saaneet aikaan tulkinnan, jonka mukaan iäkäs ei voi olla sosiaalihuoltolain mukaisesti erityisen tuen tarpeessa.

Erityisen tuen tarvitsijan statuksella voi olla myös merkittävä vaikutus asiakkaan prosessin etenemiselle sosiaalihuollossa. Status vaikuttaa mm. palvelutarpeen arviointiprosessin aikarajoihin, henkilön oikeuteen saada tiettyjä palveluja sekä siihen, kuka voi vastata heidän palvelutarpeiden arvioimisesta tai toimia heille omatyöntekijänä. Tämän lisäksi erityisen tuen tarpeessa olevat henkilöt on sosiaalihuoltolaissa huomioitu erityisellä tavalla monessa kohdin. Laki säättää muun muassa, että heidän edun toteutumiseensa on kiinnitettävä erityistä huomiota (4 §), samoin heidän saamaansa neuvontaan ja ohjaukseen (6 §) ja heidän itsemääräämisoikeutensa toteutumiseen (36 §). Erityistä tukea tarvitsevien ihmisten hyvinvointia on myös säädetty seurattavaksi ja edistettäväksi (8 §).

Se, kuka on erityisen tuen tarpeessa oleva henkilö, ei ole aivan yksinkertaista. Soveltamisopas sanoo, että ”soveltaessaan lakia työntekijä tekee yksilökohtaisen arvion henkilön erityisen tuen tarpeesta” (SHL soveltamisopas, 2017, 27). Kuten Talentian Ammattieettinen lautakuntakin lausunnossaan (2020) toteaa: ”Laki jättää erityisen tuen tarpeen tunnistamisen ja kriteereiden arvioinnin ammattihenkilöille.” Marianne Kuorelahti ja Sinikka Volanto kirjoittavat artikkelissaan ”Näkökulmia erityisen tuen tarpeen määrittelyyn” (2019), että erityisen tuen tarpeessa oleminen voi tarkoittaa hyvin erilaisia tilanteita. He muistuttavat, että sosiaalityössä kohdataan elämä kaikessa monimuotoisuudessaan ja siksi ei ole tarkoituksenmukaista tehdä erityisen tuen tarvetta aiheuttavien tekijöiden ”listaa”. Lotta Hämeen-Anttila toteaa (2018), että laista on tietoisesti jätetty pois erityisen tuen tarkemat määrittelyt, luettelot ja esimerkit siitä syystä, että tällaisilla listauksilla on tapana muuttua asiaa määrittäväksi kriteereiksi. Lääkäiden ihmisten oikeuksien näkökulmasta erityisen tuen tarpeessa olevan määrittely on tärkeää (Zechner, Soukiala & Rossi 2021).

Ikääntyneiden tilanteita tutkinut Riitta-Liisa Kinni (2024) kuvaa puheenvuorossaan Sosiaalityön tutkimuksen päivillä (Kinni ym. 2024) erityisen tuen tarvetta monisyisesti haastavaksi tilanteeksi tai tilanteeksi, jossa on monia monenlaisesti sykkyrällä olevia tarpeita. Kansainvälisessä kirjallisuudessa viitataan usein kompleksisiin tarpeisiin (complex need) tai vastaamattomiin tarpeisiin (unmet needs). On myös esitetty, että politiikkamme ja uudet rakenteemme luovat erityisen tuen tarvetta.

Erityisen tuen tarpeessa oleva ikääntynyt Satakunnassa

Sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen tarpeen määrittelemistä ja tunnistamista Satakunnassa, sekä satakuntalaisten sosiaalialan ammattilaisten näkemyksiä erityisen tuen tarpeen taustalla olevista tekijöistä on selvitetty vuonna 2023 (Nordlund-Luoma ym. 2023). Selvityksen aiheesta julkaisivat yhteistyössä Satakunnan hyvinvointialueen professiotyö, Satakunnan Tulevaisuuden sote-keskus -hanke sekä Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos. Selvitys sisälsi Satakunnan hyvinvointialueen työntekijöille suunnatun kyselyn koskien sosiaalihuoltolain mukaista erityisen tuen tarvetta, sen tunnistamista ja määrittelemistä sekä sen taustalla olevia tekijöitä. Lääkäiden palveluista kyselyyn vastasi kuusi vastaajaa. Vastaajien joukossa oli edustajia eri ammattiryhmistä.

lääkäiden palveluiden asiakkaiden kohdalla erityisen tuen tarpeen taustalla tunnistettiin viisi eri syytä. Suurin osa vastaajista (83 %) arvioi päihteiden ongelmakäytön ja taloudellisten haasteiden, köyhyyden tai velkaantumisen, olevan yleisimpiä erityisen tuen tarpeen syitä. Merkittävä osa

vastaajista (67 %) arvioi psyykkisen vamman tai sairauden sekä asiakkaan kykenemättömyyden hakea tai vastaanottaa tarvitsemaansa apu olevan pääasiallisia tekijöitä erityisen tuen tarpeen taustalla iäkkäiden palveluissa. Puolet vastaajista (50 %) oli sitä mieltä, että akuutilla kriisillä oli vaikutusta erityisen tuen tarpeen synnylle samoin kuin kognitiivisella vammalla tai sairaudella. Lisäksi yleiseksi tuen tarpeen taustalla oleviksi tekijöiksi on vastauksissa nostettu somaattinen eli fyysinen sairaus (33 %), asumisen haasteet tai asunnottomuus (33 %) tai sosiaalinen tukiverkottomuus, yksinäisyys tai haavoittavat sosiaaliset suhteet (33 %). Korkea ikä sekä osattomuus, kiinnittymättömyys yhteisöihin ja/tai yhteiskuntaan nostettiin myös yksittäisissä vastauksissa syiksi erityisen tuen tarpeelle iäkkäiden palveluiden asiakkaiden keskuudessa.

Kuva 2: Satakuntalaisen ikääntyneen erityisen tuen tarpeen taustalla (2023)

lääkkäiden osalta yhtenä erityisen tuen tarvetta aiheuttavana tekijänä on esimerkiksi Eija Hiekan ja Sivi Talvensolan (2019) tekemässä selvityksessä mainittu muistisairauden ja yksin asumisen yhdistelmä. Tämän selvityksen kyselyssä ei ollut vaihtoehtona muistisairautta, mikä voi selittää sitä, ettei se noussut erityisen tuen tarpeen taustatekijänä. Kognitiivinen vamma tai sairaus, joka voi olla myös muistisairaus, on tosin nähty yhdeksi melko merkittäväksi taustatekijäksi.

Satakunnassa tehdyssä kyselyssä kysyttiin, miten ammattilaiset tunnistavat tai määrittelevät, kuka on erityisen tuen tarpeessa. Yksi vastaajista kertoi iäkkäiden palveluiden asiakkaiden erityisen tuen tarpeen määrittelyn pohjautuvan siihen, että palveluohjauksen keinot eivät riitä asiakkaiden monimutkaisten tai -ongelmallisten tilanteiden ratkaisemiseksi, vaan tarvitaan ulkopuolista apua ja ohjausta. Reilusti yli puolet (66 %) vastaajista kertoi, ettei heillä ole käytössään työkaluja, menetelmiä tai mittareita asiakkaan erityisen tuen tarpeen tunnistamiseksi tai määrittelemistä tukemaan. Yksi vastaajista ilmoitti, että hänellä on käytössä työkaluja ja puolestaan yksi vastaaja ei ollut varma.

Vastauksessa mainittiin "joku oma-arviointilomake" palveluohjaajia tukemaan. Iäkkäiden palveluissa työskentelevät ammattilaiset kertoivat saavansa tukea erityisen tuen tarpeen tunnistamiseen tai määrittelemiseen työyhteisöltään tai -tiimiltään.

Eeva Rossi ym. (2022) nostavat artikkelissaan "Gerontologinen sosiaalityö etsii paikkaansa muuttuvassa palvelujärjestelmässä" esiin sitä, että iäkkäiden erityisen tuen tarpeiden määrittelyminen pelkästään lääketieteen näkökulmasta on ongelmallista, koska tällöin jää moni asia huomioimatta. Tällöin ilman tarvitsemiaan palveluja voivat jäädä mm. erityistä tukea tarvitsevat tai haastavissa elämäntilanteissa elävät, joilla voi olla samanlaisia sosiaalisia ongelmia kuin nuoremmillakin. (Em. 2022, 1.) Tutkijat Eeva Rossi, Tiina Soukiala ja Riitta-Liisa Kinni (2024) ovat tuoneet esiin, että julkisessa keskustelussa tarkastelut iäkkäistä ja heidän palvelujen tarpeestaan keskittyvät pitkälti hoivan ja hoidon kysymyksiin. Sen sijaan muihin - erityisesti sosiaalisiin - tarpeisiin vastaamisen kysymykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Heidän mukaansa aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että iäkkäiden laaja-alaisia avun ja tuen tarpeita ei välttämättä tunnisteta. Tällöin heitä ei nähdä myöskään sosiaalihuoltolain tarkoittamassa mielessä erityistä tukea tarvitsevina.

Satakuntalaiset vastaajat toivoivat selkeää ohjeistusta/määritelmää miten erityisen tuen tarve määritellään, mitä toimenpiteitä se aiheuttaa ja kenen toimesta. Kuvatut esimerkkitapaukset voisivat auttaa arvioimista. Vastauksissa toivottiin selkeää esihenkilöiltä tulevaa linjavetoa. Määrittelytyö nähtiin yhteistyönä eikä pelkästään sosiaalityöntekijän yksipuolisena työtehtävänä. Ikääntyneiden palveluja käsittelevässä ammattilaistyöpajassa keväällä 2024 pohdittiin RAI-arviointi työkalun mahdollisuuksia erityisen tuen tarpeessa olevien tunnistamisen tukena.

Satakunnassa herättiin sote-uudistuksen valmistelutyön myötä gerontologisen sosiaalityön riittämättömyyteen tai puuttumiseen suurimmasta osasta maakuntaa. Erityistä tukea tarvitsevien iäkkäiden satakuntalaisten oikeudet eivät ole ennen hyvinvointialueen käynnistymistä toteutuneet. Satakunta ei ole tämän ongelman kanssa yksin. Aiheeseen on tartuttu ja gerontologisen sosiaalityön tilaa lähdetty suunnitelmallisesti kehittämään valtakunnallisesti ja maakunnassa.

Erityisen tuen tarpeessa olevien tukeminen

Aiheesta tehdyssä satakuntalaisessa selvityksessä (Nordlund-Luoma ym. 2023) linjataan: "Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen ja määrittelyminen ei riitä - tarvitaan myös rakenteita. Laki asettaa järjestelmälle monia vaatimuksia erityisen tuen tarpeeseen liittyen. Sen lisäksi, että hiomme erityisen tuen tarpeessa olevien tunnistamista ja määrittelemistä, meidän on varmistettava, että se, mitä sen jälkeen tapahtuu, on lain hengen mukaista. Tämä vaatii palveluprosessien tarkastelemista erityisen tuen tarpeessa olevien näkökulmasta. Tarkastelun alle on otettava myös eri ammattilaisten tehtävänjaot tästä näkökulmasta."

Rakenteisiin ja palveluprosesseihin sisältyvät myös palvelut. Yksi iso haaste tällä hetkellä on, että ikääntyneiden palveluvalikoima on rajallinen tai puutteellinen. Monessa palvelussa on ääneen sanottu tai toimintaa hiljaisesti ohjaava ikäraja, joka rajaa ikääntyneet pois palvelun piiristä. Jo vuonna 2022 ikääntyneiden palveluiden kehittämistä käsitelleessä keskustelutilaisuudessa (17.3.2022) ikääntyneiden parissa toimivat ammattilaiset totesivat, että iäkkäiden palveluvalikoimaan kaivattaisiin lisää konkreettisia työvälineitä, toimintatapoja ja palvelumuotoja. Olemassa olevat palvelut eivät välttämättä tavoita niitä, joilla olisi eniten tarvetta tuelle. Tuolloin mm. Ikäystävällinen Pori -hankkeen toimijat tekivät jalkautuvaa työtä mm. kauppakeskuksissa ja järjestivät kansalaisraateja, mutta sinne tulivat aktiiviset ikääntyneet, eivät suuressa tuen tarpeessa olevat. Vuonna 2024 keskusteluissa on mainittu mm. ammatilliset tukihenkilöt, sosiaalinen kuntoutus, sosiaaliohjaus sekä tukipalvelut kuten siivous- ja asiointipalvelu.

Etsivä vanhustyö nousi keskusteltuun vuonna 2022, sillä sitä oli tuolloin pilotoitu ja koettu hyvänä. Koronakriisin aikana tehtiin etsivää työtä puhelinsoitoilla. Etsivälle työlle on ollut ja on edelleen tarvetta, ja se onkin yksi Kestävän kasvun Satakunta -hankkeen kehittämisteemoista. Sosiaalihuoltolain mukaisten ilmoitusten käsitteleminen on yhdenlaista etsivää työtä, johon nähtiin vuonna 2022 tarvetta panostaa. Ilmoitusten käsitteleminen tuo esiin monenlaisia tilanteita, joille tulisi olla aikaa. Vuonna 2024 sosiaalihuoltolain mukaiset ilmoitukset tulevat sosiaali- ja kriisipäivystyksen eteenpäin ohjaaminen ikääntyneiden palveluiden sosiaalityöntekijöiden käsiteltäviksi. Ilmoitusten määrä on suuri ja toimintatavan kehittämistä on pohdittu. Etsivä työ tulee olla myös löytävää ja kohtaavaa.

Jo vuonna 2022 keskustelutilaisuudessa (17.3.2022) todettiin, että sosiaalinen kuntoutus on tärkeä palvelu myös iäkkäiden palveluissa, ja se tulee resursoida riittävästi hyvinvointialueella. Sosiaalinen kuntoutus on myös psykiatrian näkökulmasta olennainen palvelu. Esimerkiksi Päijät-Hämeessä on vuonna 2024 mallinnettu, pilotoitu ja sitten otettu vakituiseksi toiminnaksi ikääntyneille suunnattu sosiaalinen kuntoutus. Satakunnassa ei vuonna 2024 ole sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalista kuntoutusta ikääntyneille. Sosiaalisesti kuntouttavaa, pääasiassa järjestöjen toimintaa, on jonkin verran tarjolla erityisesti isommissa kaupungeissa.

Vuonna 2022 hyvinä käytäntöinä nostettiin esiin case manager -toiminta Porissa, geronomien työpanos sekä Rauman psykiatrisella osaamisella varustettu kotihoidon tiimi. Case manager -toimintamallin uudelleen käynnistäminen on jälleen keskusteluissa Kestävän kasvun Satakunta -hankkeen kautta. Vuonna 2024 käydyissä keskusteluissa korostuu toive ja tarve saada sosiaaliohjaajia ikääntyneiden palveluihin.

Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeessa olevien tarpeisiin vastaamassa

Koska erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän tulisi olla sosiaalityöntekijä, keskusteltu erityisen tuen tarpeessa olevista ikääntyneistä linkittyy vahvasti gerontologiseen sosiaalityöhön. Gerontologiselle sosiaalityölle on tarvetta: läkkäiden ikäryhmä kasvaa, samoin sosiaalisten ongelmien määrä kasvaa. Iäkkäiden keskuudessa on monia sosiaalisia ongelmia, kuten hyväksikäyttöä eri muodoissa, asumisen haasteita, taloudellisia vaikeuksia, elämänhallinnan ongelmia, ym. Gerontologisella sosiaalityöllä voidaan ennaltaehkäistä ajautumista raskaampiin palveluihin.

Gerontologisen sosiaalityön uusi aikakausi alkoi, kun hyvinvointialue käynnistyi. Sitä ennen Satakunnassa on ollut gerontologista sosiaalityötä saatavilla ainoastaan Porissa, muissa kunnissa ikääntyneiden sosiaalityö hoidettiin muista palvelutehtävistä tarvittaessa tai sitä ei ollut ollenkaan saatavilla. Gerontologisten sosiaalityöntekijöiden määrä on vuonna 2024 kasvamassa, mikä on edellytys sille, että palvelua voidaan tarjota koko hyvinvointialueella.

Erityistä tukea tarvitsevien ikääntyneiden palvelut tulevaisuudessa

Satakunnassa on selkeä tahtotila erityistä tukea tarvitsevien saaman tuen kehittämiseen. Gerontologisen sosiaalityön prosessia halutaan kehittää niin, että se palvelisi paremmin erityisen tuen tarpeessa olevia ikääntyneitä. Samalla ammattilaiset toivovat palveluvalikoiman kehittämistä, jotta he voivat oikeasti tukea vaikeassa tilanteessa olevia asiakkaitaan.

Ikääntyneiden palveluja käsittelevässä ammattilaistyöpajassa (8.3.2024) keväällä 2024 nostettiin esiin tarve saada erityisen tuen tarpeessa oleville ikääntyneille sekä omatyöntekijä sosiaalihuollosta,

että vastuutyöntekijä terveydenhuollosta. Kehittämisen tarvetta nähtiin olevan myös mm. edunvalvonnan ja muiden palveluiden yhteistoiminnassa, edunvalvonnan tunnettuuden kehittämisessä sekä edunvalvontaprosessien sujuvoittamisessa.

Ikääntyneille suunnatuille, tai edes heidän saatavillaan oleville mielenterveys- ja päihdepalveluille nähtiin ammattilaisten keskuudessa olevan polttava tarve. Mielenterveys- ja päihdeosaamista tulisi olla käytettävissä eri palveluissa, esim. kotihoidossa. Sektori- ja siilorajat ylittävällä yhteisellä työllä nähtiin olevan mahdollisuuksia parantaa ikääntyneiden palveluja: Yksityisen palveluntuottajan ja julkisen sektorin ammattilaisen tulisi voida yhdistää voimansa, samoin ikääntyneiden palveluiden ja mielenterveyspalveluiden ammattilaisten. Ylipäätään ikärajojen merkityksen pieneminen ja palvelutarpeen merkityksen korostaminen olisi ikääntyneiden kannalta tarpeellista – monikaan palvelutarve ei katso syntymäpäivää.

Ammattilaistyöpajassa myös pohdittiin tiedon hyödyntämistä ikääntyneiden palveluissa. Meillä on paljon tietoa ikääntyneiden tarpeista ja toiveista sekä väestönkehityksestä – hyödynnetäänkö käytettävissä olevaa tietoa oikein ja riittävästi?

Keinoja parantaa erityisen tuen tarpeessa olevien ikääntyneiden saamaa tukea ja palveluja Satakunnassa:

- Tunnistamista ja määrittelemistä seuraavien rakenteiden ja prosessien kehittäminen.
- Ammattilaisten tehtävänjakojen tarkasteleminen ja kehittäminen.
- Palveluvalikoiman laajentaminen: Ikärajojen poistaminen olemassa olevista palveluista, sosiaalinen kuntoutus, ammatillinen tukihenkilötoiminta, tukipalvelut, sosiaaliohjaus.
- Etsivän vanhustyön kehittäminen - etsivästä löytävää työtä.
- Nk. "case manager" -toiminnan hyötyjen tavoittelemisen eettisesti ja sosiaalisesti kestäväällä tavalla eli esim. gerontologisen sosiaaliohjaus tarpeen tunnistamisella ja tunnustamisella, geronomien osaamisen aiempaa paremmalla hyödyntämisellä sekä gerontologisen sosiaaliryöön kehittämisellä.
- Mielenterveys- ja riippuvuusosaamisen vahvistaminen ikääntyneiden palveluissa.
- Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon työparityön kehittäminen ikääntyneiden palveluissa.
- Edunvalvontatietouden lisääminen, edunvalvonnan hyödyntämisen kehittäminen.
- Olemassa olevan tiedon hyödyntämisen vahvistaminen ikääntyneiden palveluissa.

Kuva 3: Keinoja parantaa erityisen tuen tarpeessa olevien ikääntyneiden saamaa tukea ja palveluja Satakunnassa

Omaishoitajien asema ja jaksaminen

Omaishoidon paine on kasvussa kansainvälisesti ja Suomessa, on todennut mm. aihetta tutkinut Teppo Kröger (2024). Ei ole liioiteltua kysyä, olemmeko siirtymässä omaisolettamasta kohti omaisvelvoitetta, tai että onko omaishoivasta tulossa ainoa tapa turvata läheisen hoivan saanti? Omaishoitajien asema ja jaksaminen on noussut huoleksi myös Satakunnassa, mm. sosiaalisissa raporteissa vuosina 2021-2024. Raporttien mukaan omaishoitajien jaksaminen ja asema huolestuttaa. Jaksaminen on selvästi koetuksella. Palvelusetelimahdollisuuden poistaminen vuonna 2023 on aiheuttanut kuohuntaa ja pettymystä, muutoksesta ei koettu tiedotettaneen omaishoitajia

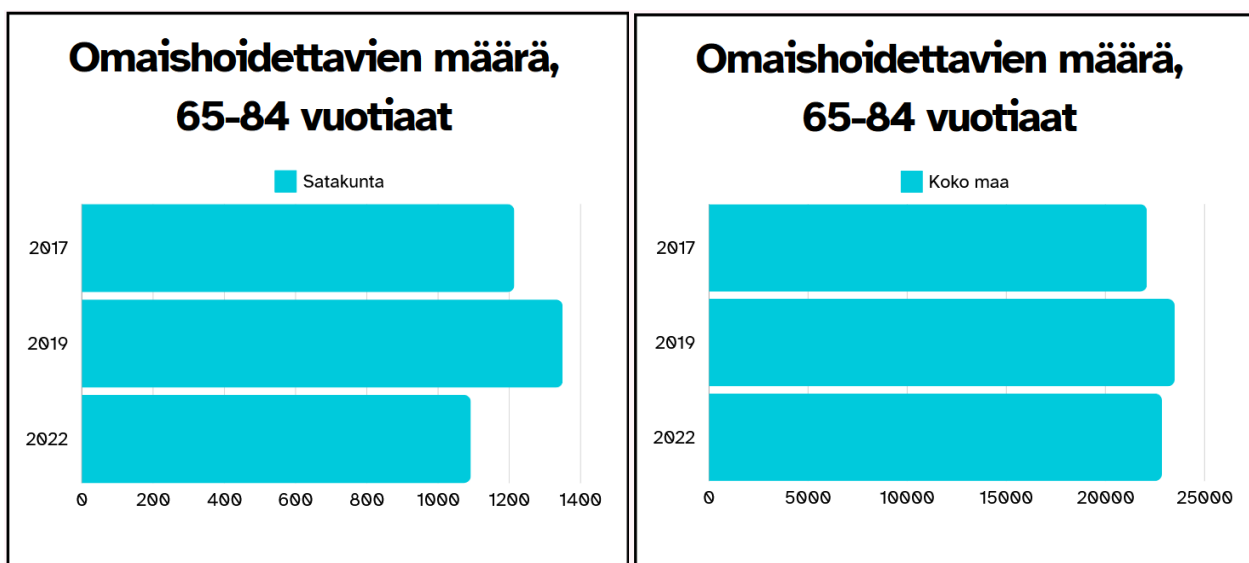
asianmukaisesti. Palveluseteli oli omaishoitajille tärkeä jaksamisen tuki. Myös omaishoitajien pärjääminen ja riittämätön tuki omaishoitotilanteen päättyessä tai päätyttyä on herättänyt huolta.

Teppo Kröger (2024) on huomauttanut, että Britanniassa joka päivä 600 henkilöä jättää työmarkkinat siirtyäkseen omaishoitajiksi – Onko tämä edessä Suomessa? Kröger painottaa, ettei omaishoidosta puhuttaessa ole kyse vain omaishoidettavien tai omaishoitajien palveluista, vaan koko yhteiskunnan toiminnasta ja esimerkiksi sukupuolten tasa-arvosta. Kröger (2024) on nostanut esiin sen, että omaishoitajien tekemät perhesurmat ovat selvä ilmiö esimerkiksi Japanissa, ja tämä kehitys tulee muistaa myös Suomessa aihetta pohdittaessa.

Ulla Halonen (2023) on tutkinut väitöskirjassaan muistisairaiden omaishoitajien tilannetta palvelujärjestelmässä. Halonen tuo esiin, että omaishoitajat vastaavat monista muistisairaana läheisen arjen sujumiseen liittyvistä tehtävistä, osalla on myös merkittävää hoidollista vastuuta. Halosen tutkimuksessa läheisten tuen tarpeita yhdistää sekä tiedollisen että henkisen tuen tarve. Tutkimus osoittaa, ettei palvelujärjestelmä kuitenkaan välttämättä tunnista tai huomioi läheisten roolia lainkaan, eikä heidän tuen ja palvelujen tarpeitaan arvioida systemaattisesti. Halonen havaitsi, että sairastuneen vastahakoisuus tekee läheisille palvelujen vastaanottamista. Lisäksi huonolaatuisiksi tai riittämättömiksi koetut tai täysin puuttuvat palvelut estävät niiden käyttämisestä vaikeaa. Omaishoitajat paikkaavat sairastuneelta puuttuvia palveluja ja samalla jäävät itse tuen ulkopuolelle, Halonen toteaa.

Omaishoitajat Satakunnassa

Tilastot kertovat omaishoidon tuen piirissä olevien satakuntalaisten osuuden pysyneen lähivuosina pitkälti samana, hienoista laskua on tapahtunut kaikenikäisten kohdalla vuosina 2021-2022. Satakunnassa on hieman enemmän ikääntyneitä omaishoidon tuen piirissä kuin keskimääräisesti Suomessa, erityisesti tämä korostuu yli 80-vuotiaiden kohdalla. (Omaishoidon tuen 0-85 vuotta täyttäneet hoidettavat vuoden aikana 2023.) Satakunnassa oli vuonna 2022 noin 2400 omaishoidettavaa, joista noin 68 % on yli 65-vuotiaita (Satakunnan hyvinvointialue 2022). Erityisesti yli 65-vuotiaiden hoitajien määrä on tippunut roimasti vuosina 2021-2022 sekä valtakunnallisesti että Satakunnassa (Omaishoidon tuesta sopimuksen tehneitä 65 vuotta täyttäneitä hoitajia vuoden aikana yhteensä, kunnan kustantamat palvelut 2023).

Kuva 4: Omaishoidettavien määrä, Satakunta & Koko maa

Omaishoitajien kanssa Satakunnassa työskentelevien ammattilaisten havainnoissa on tullut ilmi, että omaishoitajien palveluiden laadussa ja saavutettavuudessa on vuonna 2023 ollut isoja maakunnallisia eroja. Hyvinvointialueen tiedottaminen on saanut paljon kritiikkiä omaishoitajilta. Hyvinvointialuemuutos yhtenäisti palveluja, mikä tarkoitti osalle asiakkaista tutuista palveluista luopumista, mikä luonnollisesti herätti paljon tunteita.

Omaishoitajien ja heidän kanssaan työskentelevien tuntuma on, että palveluiden tai etuuksien saamisen kriteerit ovat tiukentuneet ja osa on nk. tippunut kelkasta hyvinvointialuemuutoksen myötä. Aihe on herättänyt keskustelua myös julkisilla alustoilla kuten uutisten keskustelukentissä.

Omaishoitajien kanssa toimivat ammattilaiset tietävät, että avun pyytäminen voi olla korkean kynnyksen takana. Taustalla on muun muassa pelko omaishoidon palkkion menettämisestä, mikäli tuo avuntarpeensa esiin. On tullut esiin, että jos omaishoidon sopimus puretaan hoitajasta johtuvista syistä, tilalle ei välttämättä tarjota muuta palvelua tai tukea.

Järjestökentällä toimivat ammattilaiset näkevät, että hyvinvointialueen henkilöstöresurssi on monissa palveluissa liian vähäinen, eikä asiakastyölle ole riittävästi mahdollisuuksia. Lakisääteiset palvelut eivät Satakunnassa toteudu ihanteellisesti, esimerkiksi omaishoitajien valmennuksissa on kehitettävää, eivätkä terveystarkastukset toteudu vielä kaikkialla maakunnassa. Digiosattomuus myös on huomioitava asia.

Isoiksi teemoiksi omaishoitajien keskusteluissa ovat vuosina 2023-2024 nousseet yksinäisyys, taloudelliset vaikeudet, psyykkinen pahoinvointi sekä entisten omaishoitajien tarvitsema tuki.

Omaishoitajien palvelut tulevaisuudessa

Omaishoitajien kanssa toimivat ammattilaiset näkevät, että omaishoitajien jaksamista tukevia palveluja tarvittaisiin enemmän. Erityistä huomiota tarvitsevat hyvin sitovassa omaishoitotilanteessa olevat, kaikkien palveluiden ulkopuolella olevat epäviralliset omaishoitajat.

Aihetta tutkinut Ulla Halonen (2023) esittää, että tukirakenteena omaishoitajan ja palvelujärjestelmän välissä voisi toimia palveluohjaus, johon kuuluisivat myös hoivaajan näkökulman huomiointi ja palvelutarpeiden arviointi. Tämänkaltaisia rakenteita on hyvinvointialueella olemassa, mutta ovatko ne aidosti saavutettavia ja saatavilla?

Muistisairaiden omaishoitajat, kuten muutekin omaishoitajat, tulisi huomioida aidosti palvelujärjestelmän yhteistyökumppaneina – ja itsekkin tuen tarpeessa olevina ihmisinä (Halonen 2023).

Entiset omaishoitajat ovat esittäneet toiveita heille kohdennetusta toiminnasta, joka tukisi uudenlaisen arkirytmien muodostamista omaishoitotilanteen päätyttyä. Omaishoitoyhdistykset voivat usein toimia entisten omaishoitajien tukena määräaikaisesti, mutta osa entisistä omaishoitajista tarvitsee myös pitkäkestoista ammatillista tukea, jota ei juuri ole saatavilla.

Omaishoitajia tapaavien ammattilaisten työpajassa (8.3.2024) keväällä 2024 ratkaisuehdotuksiksi nousivat mm. omaishoidossa oleville tarkoitetun avoimen päivätoiminnan uudelleen käynnistäminen tai vahvistaminen, subjektiivista oikeutta päivätoimintaan, tukiperhe- tai lomakotitoimintaa, palveluseteleiden palauttamista keinovalikoimaan sekä kulttuurihyvinvoinnin ja virkistystoiminnan mahdollistamista. Lisäksi arviointiyksiköiden tarjoamien palveluiden saatavuutta vahvistettaisiin ja viestintää eri palveluista lisättäisiin. Sekä omaishoitajien että omaishoidettavien oikeuksien toteutumista tulisi

edistää paljon nykyistä vahvemmin, sanovat ammattilaiset. Eri alojen ammattilaisten osaamista ja ammattitaitoa tulisi hyödyntää aiempaa enemmän myös omaishoitoon liittyvissä kysymyksissä.

Keinoja parantaa omaishoitajien asemaa ja palveluja:

- Katse omaishoitajien ja omaishoidettavien oikeuksien toteutumiseen!
- Omaishoitajia tukevien palvelujen valikoiman laajentaminen ja saatavuuden lisääminen. Palvelu- ja keinovalikoiman laajentaminen, mm. tukiperhe- tai lomakotitoiminta, avoin päivätoiminta eli "parkkitoiminta", palvelusetelit, kulttuurihyvinvointi, arviointiyksiköiden palveluiden laajentaminen.
- Palveluohjauksen vahvistaminen ja sen kehittäminen omaishoitajien näkökulmaa ja tarpeita paremmin tunnistavaksi ja huomioivaksi.
- Omaishoitajat yhteistyökumppaneina ja tuen tarpeessa olevina ihmisinä.
- Entisille omaishoitajille suunnatun tukitoiminnan kehittäminen. Intensiivisen tuen kehittäminen sitä tarvitseville henkilöille omaishoitosuhteen päätyttyä.
- Eri alojen ammattilaisten osaamisen aiempaa parempi hyödyntäminen.
- Viestintä palveluista ja tukimuodoista.

Kuva 5: Keinoja parantaa omaishoitajien asemaa ja palveluja

Ikääntyneiden palveluiden saatavuus ja saavutettavuus

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuus ja niiden saavutettavuus on haaste kaikkialla, myös Satakunnassa. THL (2023) määrittelee, että palvelujen saavutettavuus on osa saatavuutta. Sen lisäksi, että tarpeenmukaisia palveluja tulee olla tarjolla oikea-aikaisesti, tulee niiden käyttö lähi- tai etäpalveluna olla asiakkaalle tai potilaalle mahdollista.

Palvelujen saavutettavuus vaikeissa elämäntilanteissa olevien iäkkäiden näkökulmasta tutkiva Jenna Peiponen (2024) on todennut, että koska iäkkäiden palvelut ja niiden tarpeen arviointi painottuu usein fyysisiin ja lääketieteellisiin tekijöihin, voivat erilaiset sosiaaliset ongelmat ja esimerkiksi iäkkään erityisen tue tarve kuitenkin jäädä ammattilaisilta huomaamatta. Tämän lisäksi sopivia palveluja ei välttämättä ole saatavilla.

Saatavuus ja saavutettavuus nousevat satakuntalaisissa sosiaalisissa raporteissa ja keskusteluissa monista näkökulmista esiin, mm. kokemuksina palveluiden saamisen vaikeuksista, tiedottamisen puutteina sekä palveluihin pääsemisen kriteereiden nousuna. Puhutaan nk. ”heiluriasiakkaista”, jotka ”heiluvat” eri palveluiden välillä ilman, että kukaan tarttuu heidän tilanteeseensa.

Digipalvelut ikääntyneiden palveluissa Suomessa ja Satakunnassa

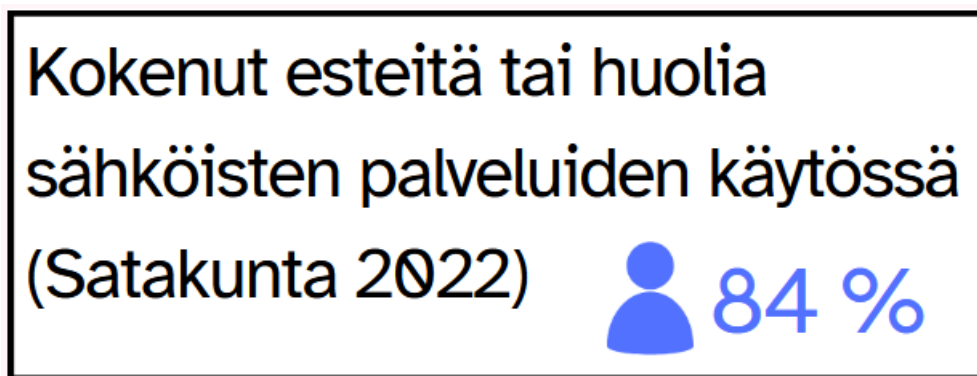
Lisäksi satakuntalaisissa sosiaalisissa raporteissa tulee esiin, että digiosattomuus on merkittävä asia muun muassa iäkkäiden asiakkaiden kohdalla. Ammattilaiset ovat raportoineet, että vaatimus digipalveluiden käyttämiseen vaikeuttaa joidenkin asiakkaiden mahdollisuuksia hoitaa omia asioitaan. Haastavien asiakkaiden kanssa työskennellessä vuorovaikutuksessa oleminen on myös vaikeampaa digin välityksellä. Sosiaalibarometriin (Soste 2023) vastanneet Kelan asiantuntijat olivat yksimielisiä (93–96 %) siitä, etteivät kaikki asiakkaat pysty tai osaa käyttää digitaalisia palveluita. Huonommin digitaaliset palvelut tavoittavat ammattilaisten näkemyksen mukaan vammais- ja kuntoutustukien saajat ja eläkeläiset.

Kansallista selvitystä digiosallisuudesta ja –osattomuudesta on hiljattain tehty. Kaikilla kansalaisilla ei kuitenkaan välttämättä ole mahdollisuutta tarvittaviin laitteisiin digipalvelujen käyttämiseksi. Kansalaisilla voi olla taloudellisia rajoitteita hankkia tarvittavia laitteita, erityisesti vähävaraisilla kansanryhmillä. (Kuusisto ym. 2022.) Toisaalta myös tunnistautumiseen liittyy haasteita, jotka voivat estää asiointia digitaalisissa palveluissa. Esimerkiksi kaikki eivät saa pankkitunnuksia. (Kuusisto ym. 2022.) Digitaalisen kanavan kautta palvelu voi myös jäädä etäisemmäksi tai vaikeutua, kun asiantuntijan ja asiakkaan välillä ei ole kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta (Kuusisto ym. 2022). Koronarajoitukset ja etäyhteyksien käyttö korvaamaan käyntiasiointia ovat osin vaikeuttaneet palveluja, esim. lastensuojelussa arviointi, erityisryhmien osalta digitaitojen puute, tietosuojasi-asiat (Kestilä ym. 2021).

Toisaalta sote-alojen ammattilaiset ovat sosiaalisissa raporteissa kertoneet, että erilaiset digisovellukset ovat mahdollistaneet joustavan ja asiakaslähtöisen työskentelyn. Moniammatillisia neuvotteluja on helpompi järjestää lyhyelläkin varoitusajalla etänä asiakkaan tilanteen niin vaatiessa. Raporttien mukaan terveydenhuollon ammattilaiset ovat tyytyväisiä nykyisiin sähköisiin oirearvioihin / Omaoloon. Raportoija kuvaa palvelun olevan ammattilaisen näkökulmasta helppokäyttöinen ja helpottavan työtä. Palveluun on tehty tarvittavia parannuksia. Raportoija toivoo palvelulle jatkoa nyt, kun sitä on opittu käyttämään, ja se on koettu hyväksi sekä laadukkaaksi. Raportoija on saanut

lähipiiristään palautetta, että Omaolo on ollut helppokäyttöinen ja sitä kautta on saanut hyvin yhteyden ammattilaiseen tarvittaessa, tai vähintään itsehoito-ohjeet.

Digipalveluiden kehittäminen on Satakunnassa kovassa vauhdissa mm. Kestävän kasvun Satakunta-hankkeen johdolla. Satakunnassa asioidaan vuoden 2022 tilaston mukaan digitaalisesti sote-palveluissa vähemmän kuin Suomessa keskimäärin. Sote-palveluissa digitaalisesti asioineiden osuus on kuitenkin ollut selvässä nousussa 2020-2022. Terve Suomi -tutkimukseen vastanneista merkittävä osuus (84 %) satakuntalaisista on vuonna 2022 kokenut esteitä ja huolia sähköisten palveluiden käytössä. Luku on suurempi kuin muualla maassa keskimäärin (77,4 %). Haittoja ja esteitä kokeneiden osuus on pysynyt vuosina 2020-2022 samalla tasolla Satakunnassa. (Asioinut digitaalisesti sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa 2023; Kokenut esteitä ja huolia sähköisten palvelujen käytössä 2023.)

Kuva 6: Kokenut esteitä tai huolia sähköisten palveluiden käytössä, Satakunta 2022

Satakuntalaisten ikääntyneiden palveluiden saatavuus ja saavutettavuus

Palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta voidaan tarkastella lukemattomilla mittareilla, yhden näkökulman aiheeseen tarjoaa Terve Suomi -tutkimuksen (THL) tulokset vuodelta 2022. On huomiotava tapahtunut hyvinvointialueuudistus vuonna 2023, sen vaikutukset eivät vielä näy käytettävissä olevissa tilastoissa.

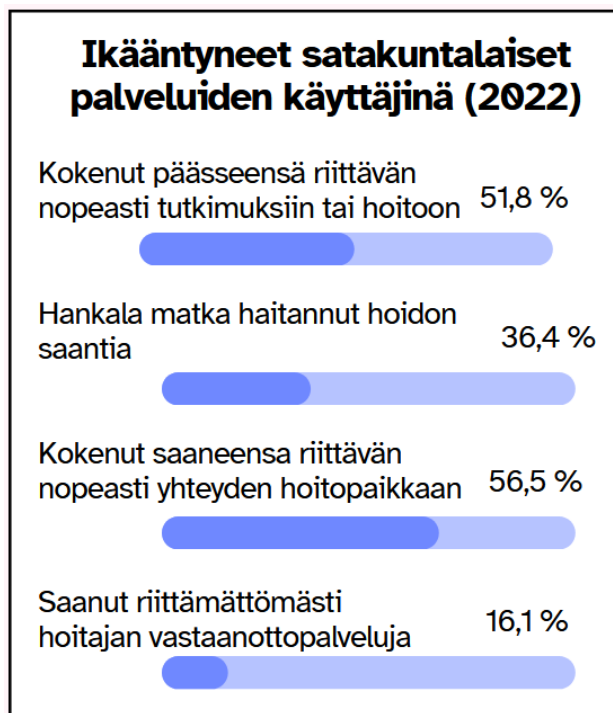
Vuonna 2022:

- ⌘ hankalien aukioloaikojen haitanneen hoidon saantia (Hankalat aukioloajat haitanneet hoidon saantia 2023).
- ⌘ Puolet (50,2 %) vastaajista kertoi aukioloaikojen haitanneen sosiaalipalvelujen saamista (Hankalat aukioloajat haitanneet palvelun saantia 2023).
- ⌘ Hankalat matkat olivat haitanneet lähes kolmasosan (27,9 %) vastaajista hoidon saantia (Hankalat matkat haitanneet hoidon saantia 2023).
- ⌘ Reilusti yli kolmasosa vastaajista (41,5 %) kertoi matkojen haitanneen sosiaalipalveluiden saamista Satakunnassa (Hankalat matkat haitanneet palvelun saantia 2023).
- ⌘ Vastaajista 17,7 % raportoi saaneensa riittämättömästi hoitajan vastaanottopalveluja (Hoitajan vastaanottopalveluja riittämättömästi saaneiden osuus 2023).
- ⌘ Korkeat asiakasmaksut ovat vuonna 2022 haitanneet reilusti yli puolta (56,6 %) vastaajista sosiaalipalveluiden osalta sekä merkittävää osaa (42,5 %) terveyspalveluiden osalta (Korkeat asiakasmaksut haitanneet palvelun saantia 2023; Korkeat asiakasmaksut haitanneet hoidon saantia 2023).

- ‡ Kokemus korkeiden asiakasmaksujen negatiivisesta vaikutuksesta palveluiden saavutettavuuteen on kasvanut dramaattisesti tarkastelujaksolla 2020-2022. (Korkeat asiakasmaksut haitanneet palvelun saantia 2023; Korkeat asiakasmaksut haitanneet hoidon saantia 2023).
- ‡ Yli 75-vuotiaista satakuntalaisista vastaajista vain hieman yli puolet (51,8 %) kertoi päässeensä riittävän nopeasti tutkimuksiin ja hoitoon viimeisimmällä terveydenhuollon käynnillään (Tutkimuksiin ja hoitoihin riittävän nopeasti terveydenhuollon viimeisimmällä käynnillä päässeet 2023).
- ‡ Noin 40 % Terve Suomi -tutkimuksen satakuntalaisista vastaajista raportoi vuonna 2022 Kaikki edellä mainitut luvut ovat vuoden 2020 lukuja korkeampia eli palveluiden saavutettavuus vaikuttaa näillä mittareilla heikentyneen aikavälillä 2020-2022. Luvut ovat myös Satakunnan osalta kansallista keskiarvoa korkeampia eli sote-palveluiden saavutettavuus on näiden lukujen valossa Satakunnassa heikompi, kun muualla maassa keskimäärin.

Saavutettavuuden esteet korostuvat asiakkaan iän myötä:

- ‡ Yli 75-vuotta täyttäneistä satakuntalaisista Terve Suomi -tutkimukseen (THL) osallistuneista yli kolmannes (36,4 %) koki hankalien matkojen haitanneen hoidon saamista, kun kaikkien satakuntalaisten keskiarvo oli vajaa kolmannes (27,9 %) (Hankalat matkat haitanneet palvelun saantia 2023).
- ‡ Myös kokemus siitä, että on saanut hoitopaikkaan riittävän nopeasti yhteyden viimeisimmällä käynnillä, on yli 75-vuotiaiden kohdalla heikompi (56,5 %) kuin koko satakuntalaisen väestön osalta (60,9 %) (Tutkimuksiin ja hoitoihin riittävän nopeasti terveydenhuollon viimeisimmällä käynnillä päässeet 2023).
- ‡ Poikkeuksiakin on: Yli 65-vuotiaista satakuntalaisista 16,1 % kertoi saaneensa riittämättömästi hoitajan vastaanottopalveluja, kun koko satakuntalaisen väestön keskiarvo on 17,7 % (Hoitajan vastaanottopalveluja riittämättömästi saaneiden osuus 2023).

Kuva 7: Ikääntyneet satakuntalaiset palveluiden käyttäjinä (2022)

Ikääntyneiden palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden tulevaisuus

Ammattilaiset näkevät, että palvelujen saavutettavuuden parantamiseksi tulisi miettiä, miten tuen tarpeessa olevien luokse päästäisiin nykyistä paremmin. Mihin palveluiden toimipisteitä tulisi perustaa, jotta ne olisivat mahdollisimman monelle helposti saavutettavissa? Kynnyksettömiä palveluja tulee olla siellä, missä ihmiset muutenkin ovat. Lähipalveluiden ja liikkuvien palveluiden merkitys korostuu puhuttaessa ikääntyneiden palveluista. Yksi esiin tullut idea on ollut, että siellä, missä iäkkäitä kohdataan (esim. influenssarokotuspiste), olisi lomakkeita, jolla voisi toivoa ikääntyneiden palveluista yhteydenottoa? Lisäksi tulee huomioida ne henkilöt, jotka eivät löydä tai hakeudu palvelupisteille niiden sijainnista riippumatta.

Ikääntyneiden parissa toimivien ammattilaisten monialaisessa työpajassa keväällä 2024 korostui tiedottamisen ja viestinnän merkitys palveluiden saavutettavuudesta puhuttaessa. Ikääntyneiden (ja muidenkin kohderyhmien) kohdalla korostuu tarve monikanavaiselle tiedottamiselle sekä viestinnän esteettömyydelle. Tietoa tulee olla saatavilla monin eri tavoin, eri kanavien kautta, eri tilanteissa oleville. Viestinnän tulee olla selkeäkielistä. Iäkkäiden kanssa toimivat ammattilaiset ja iäkkäiden edustajat ovat kertoneet, että iäkkäät toivovat kirjallisia palveluoppaita. Ne ovat tosin vaikeita ylläpitää tiedon vanhentuuessa kovin nopeasti.

Ammattilaisten keskusteluissa nousevat monissa yhteyksissä toistuvasti palveluihin asetetut ikärajat. Iän ei tulisi poissulkea mahdollisuutta saada palvelua, mikäli palvelu vastaa asiakkaan senhetkiseen palveluntarpeeseen.

Digiosallisuutta edistävästä tekijöistä on selvityksissä (Kuusisto ym. 2022; Kestilä ym. 2021) noussut esiin kyvykkyyks omaksua taitoja, jotka ovat edellytyksiä digiosallisuuden toteutumiselle. Tätä varten tarvitaan ohjausta ja koulutusta käyttäjien lisäksi myös digiratkaisujen suunnittelijoille, toteuttajille sekä päättäjille, jotta osallisuus osattaisiin huomioida digitaalisissa ratkaisuissa. Tulisiko kaupunkien lisätä digipisteiden määrää tai jopa kustantaa digilaitteet kansalaisille, jotta kaikilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet digipalveluiden käyttöön? Digipalvelujen käyttäminen ihmisryhmille, joilla ei ole omaa laitetta tai riittävää osaamista, on helpompaa, kun käyttöpisteitä on riittävästi ja niissä on opastusta. Digipalvelujen käyttöön tarvitaan digitaitoja ja -osaamista. Digitaitoihin liittyen on koottu monia oppaita. On kuitenkin huomattava, että digiteknologia kehittyy koko ajan, jonka vuoksi taitojakin pitää päivittää säännöllisesti.

Tahto ja halu käyttää digipalveluja ei ole itsestäänselvyys vaan tarvitaan myös kannustusta, rohkaisua ja motivointia. Osattomuutta ehkäistään parhaiten osoittamalla sähköisten palvelujen hyöty arjessa ja antamalla niiden käyttöön yhdenvertaiset mahdollisuudet. Lähtökohtana tulee olla, että sähköinen asiointi on asioiden hoitoa helpottava ja elämänlaatua kohentava mahdollisuus. Esimerkiksi tunnistautumisen on tehtävä helpoksi, ja esteetön tiedonkulu sähköisten palvelujen toimijoiden välillä on varmistettava. (Kuusisto ym. 2022; Kestilä ym. 2021.) Satakunnassa Omaolon käyttöä ollaan laajentamassa osana Kestävän kasvun Satakunta -hanketyötä. Ammattilaiset toivovat toimenpiteitä, joilla saataisiin yhä useampi asiakas hyödyntämään Omaoloa. Toimenpiteinä on mainittu esim. markkinoimisen sekä paremman ohjauksen palvelun piiriin.

Ikääntyneiden kanssa työskentelevät ammattilaiset pohtivat kevään 2024 työpajassa mahdollisuuksia osoittaa erilaisten vaihtoehtojen kustannushyötyjä eri laskelmin. Olisi tarpeellista laskea, kuinka paljon säästetään, kun esimerkiksi palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta parannetaan tietyllä summalla tai keinolla. Olemassa olevan tiedon parempi hyödyntäminen olisi tarpeen.

Keinoja parantaa ikääntyneiden palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta:

- Sen pohtiminen, miten ihmisiä, erityisesti tuen tarpeessa olevia, tavoitetaan nykyistä paremmin: Mihin palvelupisteiden tulisi jalkautua? Missä tilanteissa tulisi olla mahdollista pyytää yhteydenottoa? Miten tavoitamme ne, joita emme nyt tavoita?
- Lähipalvelut ja liikkuvat palvelut, matalan kynnyksen palvelupisteet.
- Tiedottamisen ja viestinnän kehittäminen ja vahvistaminen. Viestinnän selkeys ja monikanavaisuus.
- Palveluiden ikärajojen poistaminen.
- Digiosallisuuteen liittyvän tiedon lisääminen, riittävä määrä yleisiä digikäyttöpisteitä sekä digiohjausta, kannustusta ja rohkaisua.
- Tiedon parempi hyödyntäminen ja eri vaihtoehtoja kustannuslaskelmat.

Kuva 8: Keinoja parantaa ikääntyneiden palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta Satakunnassa

Lähdeluettelo

Asioinut digitaalisesti sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa (2023) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbM9bTWNQcA®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5zsTbV0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=20230619103>

Halonen, Ulla (2023) Muistisairaiden omaishoitajat palvelujärjestelmässä. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/86555>

Hankalat aukioloajat haitanneet hoidon saantia (2023) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMSI9Ps9ZNjTcyTLbWNfG3NjGx1jWMzzAyzLIE8oOsjfXjDYEMU2sTRzCjEgA=®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5ztTbR0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>

Hankalat aukioloajat haitanneet palvelun saantia (2023) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMSI9Ps9ZNjTcyTLbWNfG3NjGx1jWMzzAyzLIE8oOsjfXjDYEMU2sTRzCjEgA=®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5ztTbR0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>

Hankalat matkat haitanneet hoidon saantia (2023) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMSI9Ps9ZNjTcyTLbWNfG3NjGx1jWMzzAyzLIE8oOsjfXjDYEMU2sTRzCjEgA=®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5ztTbR0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>

Hankalat matkat haitanneet palvelun saantia (2023) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMSI9Ps9ZNjTcyTLbWNfG3NjGx1jWMzzAyzLIE8oOsjfXjDYEMU2sTRzCjEgA=®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5ztTbR0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>

Hiekka, Eija & Talvensola, Sivi (2019) Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen sosiaaliamiehen selvitys vuodelta 2018. https://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2019/04/Sosiaaliamiehen_selvitys_2018.pdf

Hoitajan vastaanottopalveluja riittämättömästi saaneiden osuus (2023) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMSI9Ps9ZNjTcyTLbWNfG3NjGx1jWMzzAyzLIE8oOsjfXjDYEMU2sTRzCjEgA=®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5ztTbR0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>

Hämeen-Anttila, Lotta (2018) Sosiaalihuoltolaki käytännössä. [Video]. Koulutuspäivä 19.4.2018 Jyväskylässä [Viitattu 4.4.2019]. Saatavana: <https://youtu.be/9uHHv52w3lg> ref. Kuorelahti, Marianna & Volanto, Sinikka (2019) Näkökulmia erityisen tuen tarpeen määrittelyyn. Teoksessa: Zechner, Minna (toim.) (2019) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 144. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226365/B144_lowres.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 79-95.

Ikääntyneiden asioita käsittelevä Rakenteellisen sosiaalityön työpaja (8.3.2024)

Ikääntyneiden palveluja käsittelevä keskustelutilaisuus (17.3.2022)

Kestilä, L., Jokela M., Härmä V. ja Rissanen P. (toim.): COVID-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen, Asiantuntija-arvio, kevät 2021, Raportti 03 / 2021, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/142536>

Kinni, Riitta Liisa & Rossi, Eeva & Soukiala Tiina (2024) Iäkkäät erityisen tuen tarpeessa? Sosiaalityöntekijöiden ja asiakasohjaajien määrittämiä erityisen tuen tarpeesta. Teoksessa: Sosiaalityön tutkimukset päivät 2024, Vaikuttava sosiaalityö muuttuvissa toimintaympäristöissä, Abstraktikirja. <https://events.tuni.fi/uploads/sites/1257/1257/12/015445ce-sttp-2024-abstraktikirja.pdf>

Kokenut esteitä ja huolia sähköisten palvelujen käytössä (2023) Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbM9bTWNQcA®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5zsTbV0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=20230619103>

Korkeat asiakasmaksut haitanneet hoidon saantia (2023) Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMSI9Ps9ZNjTcyTLbWNfG3NjGx1jWMzzAyzLIE8oOsJfXjDYEMU2sTRzCjEgA=®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5ztTbR0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>

Korkeat asiakasmaksut haitanneet palvelun saantia (2023) Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMSI9Ps9ZNjTcyTLbWNfG3NjGx1jWMzzAyzLIE8oOsJfXjDYEMU2sTRzCjEgA=®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5ztTbR0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>

Kröger, Teppo (2024) Super-ikäntynyt Suomi - miten tästä selvitään? -puheenvuoro. Sosiaalialan Asiantuntijapäivät 2024.

Kuorelahti, Marianna & Volanto, Sinikka (2019) Näkökulmia erityisen tuen tarpeen määrittelyyn. Teoksessa: Zechner, Minna (toim.) (2019) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 144, 79-95. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226365/B144_lowres.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Nordlund-Luoma, Kati & Leino-Holm, Minka & Kuusinen, Niina (2023) Sosiaalihuollon erityisen tuen tarve Satakunnassa -selvitys. <https://satainfo.fi/sosiaalihuollon-erityisen-tuen-tarve-satakunnassa-selvitys-on-julkaistu/>

Olli Kuusisto, Maria Merisalo, Jukka Kääriäinen (toim.) (2022) Digiosallisuus Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:10. https://www.valli.fi/wp-content/uploads/2022/06/VNTEAS_2022_10.pdf

Omaishoidon tuen 0-85 vuotta täyttäneet hoidettavat vuoden aikana (2023) Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szZMN7LWNTQtXYtt-NYtc7SuyrFwDbTWzTEGIlrrmlob6RlaGydZ6xonAika®ion=s07MtDbRBwA=&year=sy5zsTbV0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202306191039>

Peiponen, Jenna (2024) Palvelujen saavutettavuus vaikeissa elämäntilanteissa olevien iäkkäiden näkökulmasta. Teoksessa: Sosiaalityön tutkimukset päivät 2024, Vaikuttava sosiaalityö

muuttuvissa toimintaympäristöissä, Abstraktikirja. <https://events.tuni.fi/uploads/sites/1257/1257/12/015445ce-sttp-2024-abstraktikirja.pdf>

Rossi, Eeva & Soukiala, Tiina & Zechner, Minna (15.10.2021) Voiko ikääntynyt olla erityisen tuen tarpeessa? Sosiaalityön tiedeblogi. <https://sosiaalityontiedeblogi.home.blog/2021/10/15/voiko-ikaantynyt-olla-erityisen-tuen-tarpeessa/>

Rossi, Eeva & Zechner, Minna & Tiilikainen, Elisa & Pietilä, Ilkka & Seppänen, Marjaana & Kinni Riitta-Liisa & Skaffari Pia & Ruotsalainen Suvi & Soukiala, Tiina & Hirvonen, Jenna & Korpelainen, Anu (2022) Gerontologinen sosiaalityö etsii paikkaansa muuttuvassa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 87 (2022):5-6, 579-584. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145549/YP2205-6_Rossiym.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Satakunnan hyvinvointialue (2022) Omaishoitajien tukia yhtenäistetään Satakunnassa. <https://sata-sote.fi/omaishoitajien-tukia-yhtenaistetaan-satakunnassa-2/>

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Soste (2023) Sosiaalibarometri. Kelan palvelut ja sosiaaliturva. https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2023/06/Sosiaalibarometri-2023_2_Kelan-palvelut-ja-sosiaaliturva.pdf

Talentian ammattieettinen lautakunta (2020) Erityisen tuen tarpeen arvioi sosiaalityöntekijä. Talentian ammattieettisen lautakunnan lausunto. <https://www.talentia.fi/talentia-lehti/erityisen-tuen-tarpeen-arvioi-sosiaalityontekija/>

THL (2023) Palvelujen saatavuus ja jatkuvuus -sivusto. <https://thl.fi/aiheet/sote-palvelujen-johtaminen/kehittyva-palvelujarjestelma/palvelujen-saatavuus-ja-jatkuvuus>

Vanhuspalvelulaki eli Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (28.12.2012/980). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>